

УДК 347.73

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.38>

ПРАВОВА ПРИРОДА ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ

Бліхар М.М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0003-2974-0419

Васильків О.-А.В.,

здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-4475-8230

Бліхар М.М., Васильків О.-А.В. Правова природа податків та зборів.

У статті здійснено аналіз правової природи податків та зборів. Обґрунтовано, що в основі правового регулювання податкових відносин імплементований вплив економічних процесів на користь публічних інтересів суспільства. Встановлено, що кожен із принципів оподаткування, що визначений чинним Податковим кодексом України, містить двоскладову компоненту: правовий вимір (засади податкового законодавства та регулювання податкових відносин реалізуються виключно в правовій площині) та економічний вимір (впливає зі змісту засад чинного податкового законодавства України та є ключовим наслідком податкових відносин). Окрім того констатовано, що правовий вимір оподаткування виражається через дію принципу справедливості (нівеляція засад рівності спричиняє податкову дискримінацію у межах певних категорій платників податків). Водночас, економічний вимір рівного оподаткування виражається через компаративний підхід до економічного становища різних платників податків у межах встановлення податків і зборів з одного боку, та через імплементування засад рівності в рівномірне податкове навантаження на різні частини об'єкта оподаткування – з іншого боку. В цьому контексті відзначено, що саме правовий вимір є ключовим, адже безпосередньо впливає на захист прав платників податків як менше захищеної складової податкових відносин. Отже, мета статті полягає у дослідженні правової природи податків та зборів, зокрема характеристики основних принципів встановлення та їх складових елементів, що закріплені в законодавстві України, важливість їх існування у податковій системі та потреба у реформуванні. Підсумовано, що проблемою правового встановлення податків та зборів в Україні виступає недостатня кількість

інформації у законодавстві. Статті Податкового кодексу України, де зазначаються принципи та елементи є неповними, адже в окремих положеннях наводяться лише визначення, в інших ж – лише переліки, що створює потребу у розширеному тлумаченні норм.

Ключові слова: податки, збори, правові засади, встановлення податків та зборів, елементи податку, принципи встановлення податків, податкова система.

Blikhar M.M., Vasykiv O.-A. V. Legal nature of taxes and fees.

The article analyzes the legal nature of taxes and fees. It is substantiated that the basis of the legal regulation of tax relations is the implementation of the influence of economic processes in favour of the public interests of society. It was established that each of the principles of taxation defined by the current Tax Code of Ukraine contains a two-fold component: the legal dimension (the principles of tax legislation and the regulation of tax relations are implemented exclusively in the legal sphere) and the economic dimension (it follows from the content of the principles of the current tax legislation of Ukraine and is the key as a result of tax relations). In addition, it was established that the legal dimension of taxation is expressed through the operation of the principle of justice (the levelling of the principles of equality causes tax discrimination within certain categories of taxpayers). At the same time, the economic dimension of equal taxation is expressed through a comparative approach to the economic situation of different taxpayers within the limits of setting taxes and fees on the one hand, and through the implementation of the principles of equality in a uniform tax burden on different parts of the taxation object – on the other hand. In this context, it was noted that the legal dimension is the key,

because it directly affects the protection of the rights of taxpayers as a less protected component of tax relations. Therefore, the purpose of the article is to study the legal nature of taxes and fees, in particular, the characteristics of the main principles of establishment and their constituent elements enshrined in the legislation of Ukraine, the importance of their existence in the tax system and the need for reform. It is concluded that the problem of legal establishment of taxes and fees in Ukraine is the insufficient amount of information in the legislation. The articles of the Tax Code of Ukraine, where the principles and elements are indicated, are incomplete, because in some provisions only definitions are given, while in others only lists are given, which creates a need for an extended interpretation of the norms.

Key words: taxes, fees, legal bases, tax and fee assessment, tax elements, principles of tax assessment, tax system.

Постановка проблеми. В епоху глобалізаційних процесів, стрімкої трансформації ринку та поглиблення фінансової кризи особливого значення набуває систематизована фінансова реальність. Кожна правова держава в сьогоденні прагне до чіткого розподілу фінансів: бюджетів, кредитів, податків тощо, які складають фінансову систему, правильне регулювання якої є засадою економічної стабільності, розвитку соціальної рівності, забезпечення функціонування усіх галузей у країні. Останнє десятиліття Україна проходить етап відчутних політичних змін, які впливають на усі сфери життя, зокрема соціально-економічну, де основний акцент робиться на створення ефективної та дієвої системи оподаткування. Податки та збори – це основа фінансового існування держави, незалежно від того яка модель економічного розвитку їй притаманна. Податки є не лише базисом доходної частини національного бюджету, що включає центральний та місцеві бюджети, але й відіграють основну роль регулятора економіки. Через надважливість питання податків і зборів виникає потреба у перегляді основних засад їх формування, які повинні відповідати низці факторів: системності, базі утворення та правовій основі регулювання. Окрім даного переліку, потрібно враховувати й стрімкі зміни та інтеграцію України в Європейський Союз, що змінює курсор економіки на адаптацію до вимог, які поставлені перед державою для успішного приєднання до ЄС, що передбачає неминучі зміни та перетворення.

Стан опрацювання цієї проблематики. Серед тих, хто досліджував правову природу податків та зборів в Україні необхідно виокремити таких українських вчених як: М.П. Кучерявенко, О.В. Покатаєва, Я.В. Поліщук, В.І. Тере-

мецький, Н.К. Шаптала та інших. Проте виникає потреба у характеристиці правової природи податків та зборів, їх правового закріплення у національному законодавстві, основних принципів встановлення, характеристиці елементів, що є обов'язковими для правильного їх функціонування. Відтак, **метою статті** є дослідження правової природи податків та зборів, зокрема характеристики основних принципів встановлення та їх складових елементів, що закріплені в законодавстві України, важливість їх існування у податковій системі та потреба у реформуванні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 статті 6 Податкового кодексу України податок – це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку. Водночас, відповідно до ч. 2 тієї ж статті ПКУ збір (плата, внесок) – це обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій [5]. У загальному ж, сукупність податків та зборів утворюють податкову систему України. Податки – знаряддя державної політики, адже саме вони є рушієм перерозподілу валового внутрішнього продукту в різних галузях. Цей розподіл є стимулюючим фактором для багатьох галузей у державі: інвестиційної діяльності, розвитку ринку торгівлі, мотивації праці, забезпечення рівності соціальних груп та ін.

Податки є важливою темою, яка досліджувалась науковцями протягом століть. Окрім дефініції, що закріплена в Податковому кодексі України на даний час, звернемо увагу й на різностороннє розуміння цього поняття зарубіжними вченими. Наприклад, А. Сміт та Д. Рікардо (що вважаються основоположниками класичної школи економіки) висловлювали такі твердження: А. Сміт вважав податок «справедливою ціною за послуги держави» [10, с. 512], своєю чергою Д. Рікардо визначав їх як «ту частину землі і праці, яка надходить в розпорядження уряду» [16, р. 84]. Якщо брати до уваги більш сучасні твердження, то для прикладу Е.Г. Мороз дає податкам наступне визначення: «це ціна монополістичної купівлі-продажу послуг державою при виконанні своїх функцій» [3, с. 135-136]. З розвитком суспільства теорії щодо функціонування податків та їх визначення змінювались і основоположною стала теорія колективних потреб. Для прикладу А. М. Соколовська вказує на те, що: «податки – це та частина людських доходів, яку громадяни дають державі та місцевим органам для задоволення колективних потреб»

[9, с. 67]. Не зважаючи на те, позиції якого автора дотримуватись, можна зробити висновок, що податок та податковий збір – це обов'язкові платежі особи державі, що справляється для наповнення бюджету та, в якійсь мірі, є сплатою за певні послуги, які держава надає громадянам.

Урешті решт, як і будь-яке поняття, – податки та збори базуються на основоположних принципах, які є необхідними для їх встановлення та правильного існування. Такі принципи закріплені в ст. 4 Податкового кодексу України «Основні засади податкового законодавства України» [5], що свідчить про їх важливість та необхідність при подальшому дослідженні самої сутності понять та правових засад їх встановлення.

Надалі ми розглянемо їх детальніше: *Загальність оподаткування*. Даний принцип вказує на те, що кожна особа, за якою національним законодавством закріплений обов'язок сплачувати податки та збори, повинна неухильно та безвідмовно це вчиняти. Досліджуючи положення Податкового кодексу України, бачимо, що платники податків поділяються на резидентів та нерезидентів, що досить відрізняє шляхи справляння податків для кожної з категорій. Відповідно до статті 14 Податкового кодексу України, фізичною особою-резидентом є фізична особа, яка має місце проживання в Україні. Нею може бути громадянин України, громадянин України, що тимчасово знаходиться за кордоном, а також іноземні громадяни чи особи без громадянства, що проживають в Україні на постійній основі (не менше 183 днів на рік). В свою чергу нерезидент – це фізична особа, яка не є резидентом України (п.п. 14.1.122 п. 14.1 ст. 14 Кодексу) [5]. Під цим поняття маються на увазі: іноземні громадяни, громадяни України, що тимчасово перебувають на території України та особи без громадянства. Для уникнення проблеми подвійного оподаткування Україна укладає міжнародні договори, де зазначається, що нерезидент, який отримує доходи на території України, які відповідно міжнародному документу підлягають оподаткуванню в країні його громадянства, звільняються від оподаткування в Україні. На даний час Україна уклала 74 міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування [13]. Попри загальність оподаткування, можливі також і пільги, що визначає держава для окремих категорій осіб, а також звільнення від оподаткування доходів осіб-нерезидентів, що наділені дипломатичним імунітетом та привілеями; *Рівність усіх платників податків перед законом і недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації*. Цей принцип є основоположним не лише у податковій галузі, але й в умовах розвитку сучасного суспільства, де недопустимі будь-які дискримінації щодо раси, національ-

ності, релігії, соціального походження тощо. Додатковими аспектами цього принципу саме у фінансовій сфері є заборона дискримінації також щодо форми власності юридичної особи та місця походження відповідного капіталу; *Невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства*. Для прикладу, Л.В. Товкун досліджуючи цю тематику зазначає: «відповідальність за порушення податкового законодавства за своєю юридичною природою є фінансово-правовою й характеризується такими ознаками: вона встановлюється безпосередньо податковим законодавством; передбачає заходи покарання до осіб, винних в невиконанні або неналежному виконанні податкових обов'язків; основою відповідальності є податкове правопорушення, передбачене податковим законодавством» [12, с. 86]. Отже, особа, що вчинила правопорушення не може уникнути відповідальності та повинна понести покарання згідно з чинним податковим законодавством; *Презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу*. Бачимо, що принцип закріплює однозначне твердження, адже у випадку колізії в законодавстві є можливість прийняти як сторону платника податків, так і контролюючого органу. Додаткових умов встановлення такого рішення у положенні не передбачено, що вважаємо прогалиною у законодавстві, адже окрім нечіткого визначення, не вказано нормативний акт, до якого можна звернутись для детального роз'яснення; *Фіскальна достатність*. Суть даного принципу полягає в правильному збалансуванні витрат з бюджету та його доходів, частину яких становлять податки та збори. О. Барабаш висловлює думку про те, що «принцип фіскальної достатності має певне кордонне значення на межі бюджетного та податкового регулювання. З одного боку, справляння податків не є самоціллю, вони справляються не просто для формування дохідних частин бюджетів, а з метою такого їх формування, яке б забезпечило виконання усіх завдань і функцій держави та територіальних громад. З іншого боку, цим принципом пропонується і певне обмеження свавілля під час встановлення податків та зборів. Їх розмір та види не можуть бути нескінченними, а лише забезпечувати необхідні надходження до бюджетів» [1, с. 50]. Можемо повністю погодитись з даним твердженням та вказати на

те, що принцип фіскальної достатності є одним з основоположних принципів встановлення податків та зборів, адже саме баланс між розміром податку та потребою надходження коштів до бюджету утворює базу для справляння податків та зборів у державі; *Соціальна справедливість*. Даний принцип закріплює встановлення справедливого розміру стягнення податків та зборів відповідно до соціального стану та платоспроможності суб'єкта оподаткування. Суддя Конституційного Суду України Н. Шаптала даючи характеристику цього принципу висловлюється так: «принцип соціальної справедливості оподаткування покликаний захищати інтереси насамперед платників податків, а не держави. Відтак, усі можливі суперечності, сумніви і неточності податкового законодавства мають тлумачитися на користь платника» [14, с. 99]. Вважаємо таку позицію правильною, адже особа є незахищеним суб'єктом, на відміну від держави та потребує додаткових способів захисту її права та інтересів, що і закріплює законодавець; *Економічність оподаткування*. Під наведеним принципом розуміється правильно встановлена система оподаткування, де адміністрування податків та зборів, тобто реалізація механізму, не повинна за видатками на неї перевищувати самі надходження до бюджету через податки; *Нейтральність оподаткування*. Даний принцип слід сприймати в системі принципів рівності суб'єктів оподаткування. Розтлумачуючи його, бачимо, що оподаткування не повинно ставати причиною втрати конкурентоспроможності суб'єктом або ж навпаки її підвищення. Це може статись у разі встановлення податків та зборів таким чином, щоб надати необґрунтовані додаткові пільги, тобто переваги або ж навпаки обмеження. Дані випадки повинні бути неможливими у правовій та демократичній державі, саме тому нейтральність оподаткування є у переліку засадничих принципів; *Стабільність*. Під стабільністю мається на увазі стале встановлення податків та зборів на податковий період, що унеможливорює зміну елементів пізніше шести місяців до початку нового бюджетного періоду. Це зумовлює чітке функціонування податкової системи, а також певну захищеність усім суб'єктам оподаткування, особливо на даний час в умовах пандемії; *Рівномірність та зручність сплати*. Щодо рівномірності у даному принципі, вбачаємо це поняття у встановленні розумних строків сплати податків та зборів суб'єктами, задля вчасного надходження коштів до бюджетів. Зручність сплати полягає у низці різних можливостей внести кошти. Способи та форма сплати податків та зборів закріплені у ст. 35 Податкового кодексу України, де вказано, що сплата здійснюється у національній валюті готівково або безготівково. Порядок сплати встановлюється щодо

кожного податку окремо [5]; Єдиний підхід до встановлення податків та зборів виражається у визначеному переліку елементів встановлення податків та зборів, що обов'язково повинні бути дотримані та відсутність будь-якого з них є недопустимою.

Особливості зборів також пов'язуються з певними рисами, які відмежовують їх від податків: 1) за значенням (податки забезпечують до 80% надходжень у дохідну частину бюджету, збори – значно менше); 2) за метою (мета податків – задоволення потреб держави та територіальних громад; мета зборів – задоволення певних потреб або витрат установ); 3) за обставинами (податки – безумовні та нецільові платежі, збір сплачується за певних умов, має цільовий характер або справляється у зв'язку з послугою, яка надається платникові державною установою, що реалізує державно-владні повноваження); 4) за характером обов'язку (сплата податку пов'язана з реалізацією чітко вираженого обов'язку платника; збір характеризується певною добровільністю дій); 5) за періодичністю (сплата деяких зборів може мати разовий характер, тоді як сплата податків характеризується певною періодичністю). Відмінності за періодичністю враховують: періодичність сплати (збори (мито) можуть справлятися як одноразова сплата, податки – як певна періодична сплата); періодичність дій (збори, мито прямо залежать від кількості дій, що породжують зобов'язання зі сплати, податки – не узгоджуються з періодичністю дій, наприклад, періодичність сплати податку із власників транспортних засобів не пов'язується з характером використання транспортного засобу); 6) за відплатністю (яка характерна для мита та зборів, на відміну від податків) [15, с. 283]. Звичайно, податок і збір поєднує низка загальних рис: а) обов'язковість сплати податків та зборів; б) надходження їх до відповідних бюджетів; в) справляння на основі законодавчо закріпленої форми і порядку справляння; г) примусовий характер вилучення; г) здійснення контролю за їх справлянням спеціально уповноваженими контролюючими органами; д) безеквівалентний характер платежів [15, с. 283].

Згадані вище елементи встановлення податку зазначені у ст. 7 Податкового кодексу України «Загальні засади встановлення податків і зборів» [5]. Кожен з них потребує окремого визначення, розтлумачення та характеристики. Заразом, збори відрізняються від податків. Загалом, якщо визначати поняття, то здійснити це слід наступним чином: *Платники податку*. Провівши аналіз наукових джерел та нормативно-правових актів, можемо сформулювати дефініцію платників податку, а саме – це фізична або юридична особа, що провадить діяльність, яка є

об'єктом оподаткування або ж передає чи отримує предмет оподаткування і має податкову правосуб'єктність, тобто може реалізувати власні права та обов'язки у податковій сфері. До прав платника податків, за ст. 17 ПКУ належить: отримувати інформацію про податки та збори, користуватись податковими пільгами, якщо вони доступні, представляти свої інтереси в контролюючих органах самостійно або через представника, оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність контролюючих органів тощо. Водночас до переліку обов'язків за ст. 16 відносяться: стати на облік у контролюючих органах, сплачувати податки та збори у повному розмірі та вчасно, вести облік доходів та витрат, подавати до контролюючих органів декларації та звітності та ін. [5]. Платник податку може мати як загальний податковий статус (має ті ж права та обов'язки, які мають всі платники податків), так і спеціальний, залежно від виду сплачуваного податку; Об'єкт оподаткування. Згідно з ст. 22 ПКУ Об'єктом оподаткування можуть бути майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг), операції з постачання товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку [5]. Законодавець не надає самого визначення об'єкту оподаткування як ключового елементу правового встановлення податків та зборів, а лише закріплює перелік благ, що можуть бути оподаткованими, тому звернемось до робіт авторів. Для прикладу, проф. М.П. Кучерявенко трактує це поняття наступним чином: «це гроші, з приводу яких між суб'єктами податкових правовідносин формується правовий зв'язок» [4, с. 44]. Не можемо цілком погодитись з думкою науковця, адже гроші у своєму матеріальному вираженні є одним з об'єктів оподаткування, згідно податкового законодавства. Схиляємось до дефініції В. Теремецького, який зазначає, що «об'єкт податкових правовідносин – це сукупність матеріальних та (або) нематеріальних благ, рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів податкових правовідносин, а також результати їх діяльності у сфері оподаткування, спрямовані на забезпечення поповнення бюджетів усіх рівнів для досягнення економічного та соціального ефекту» [11, с. 45]; *База оподаткування* – це певні якісні чи кількісні (фізичні, вартісні тощо) характеристики об'єкта, що оподатковується. До нього застосовується податкова ставка, а також він виступає визначальним фактором розрахунку розміру податкового зобов'язання. Для кожного податку база оподаткування є різною. Наприклад, базою оподаткування податку на додану вартість є договірна вартість, але не нижча ніж митна; *Ставка податку*. Дане понят-

тя закріплює законодавчо визначену величину податкових нарахувань на одиницю виміру податкової бази (грошової суми, товару, земельної площі тощо). Я. Поліщук наголошує: «Ставки за відповідними податками мають бути закріплені у розділі кодифікованого акта, присвяченому тому чи іншому податку чи збору. Лише за таких умов можуть бути дотримані вимоги зрозумілості, недвозначності й передбачуваності застосування податкового законодавства» [6, с. 7]; *Порядок обчислення податку*. Згідно з ст. 29 Податкового кодексу України, обчислення суми податку здійснюється шляхом множення бази оподаткування на ставку податку із/без застосування відповідних коефіцієнтів [5]. Державна фіскальна служба на прикладі податку на додану вартість вказує на порядок обчислення податку: «Податок нараховується платником самостійно за ставкою, визначеною ст. 136 ПКУ, від бази оподаткування, визначеної згідно зі ст. 135 ПКУ (п. 137.1 ст. 137 ПКУ). Звертаючись до ст. 136 ПКУ, бачимо, що базова (основна) ставка податку становить 18%. До кожного конкретного податку чи збору, з урахуванням їх особливостей, застосовується відкоригована ставка податку; *Податковий період або ж звітний період* – це відрізок часу, за який платник податку повинен провести розрахунок податку та сплатити його до бюджету. Податковими періодами визначаються календарні квартал, півріччя, три квартали та рік. Варто зазначити, що протягом встановленого податкового періоду платник податку може обкладатись податком лише один раз. Таким чином забезпечується принцип одноразовості оподаткування; *Строк та порядок сплати податку*. Згідно ст. 31 ПКУ строком сплати податку та збору визнається період, що розпочинається з моменту виникнення податкового обов'язку платника податку із сплати конкретного виду податку і завершується останнім днем строку, протягом якого такий податок чи збір повинен бути сплачений у порядку, визначеному податковим законодавством [5]. Для прикладу, К.В. Кисильова зазначає, що «Визначення строку сплати податку може фіксуватися наступними засобами: календарною датою, закінченням періоду часу, вказівкою на подію, яка повинна відбутися, вказівкою на дію, яку мають вчинити» [2, с. 196]. За загальним правилом, сплата податку вважається виконаною, тоді, коли кошти є зарахованими на казначейський рахунок; Строк та порядок подання звітності про обчислення і сплату податку. Як ми вже зазначили раніше, подання звітності про обчислення і сплату податку є обов'язком платника податку. Разом з нею ним подається також фінансова звітність. Складання податкової декларації відбувається за визначеною формою, яка є різною для кожного виду податку. Найголовніше, вона

повинна містити реквізити і відповідати нормам та змісту певного збору. Наприклад, для податку на додану вартість форму та порядок заповнення і подання податкової звітності регулює наказ Міністерства фінансів України [8].

Висновки. Правовими засадами встановлення податків та зборів за чинним Податковим кодексом України є принципи встановлення податку та обов'язкові елементи податку. Проаналізувавши кожен з них, розуміємо, що кожен з принципів відображає певну ланку податкової системи та не може бути виключеним зі загального переліку. Водночас, проблемою правового встановлення податків та зборів в Україні виступає недостатня кількість інформації у законодавстві. Статті Податкового кодексу України, де зазначаються принципи та елементи є неповними, адже в окремих положеннях наводяться лише визначення, в інших ж – лише переліки, що створює потребу у розширеному тлумаченні норм. Спираючись на проведені дослідження, можемо підсумувати тим, що принципи та елементи встановлення податків та зборів виступають базисом податкового процесу, гарантують його логічність, чіткість, безперервність та правове регулювання. Оптимальне співвідношення цих категорій податкового права сприяє забезпеченню розвитку економіки держави й побудові ефективної податкової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барабаш О.О. Принцип фіскальної достатності у податковому законодавстві України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 801. С. 46–50.
2. Кисильова К.В. Правове регулювання строків сплати податків та зборів. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірантів (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 195–197.
3. Мороз Е.Г. Податковий менеджмент: навч. посібн. Рівне: НУВГП, 2020. 412 с.
4. Податкове право: навч. посібн.; за ред. проф. М.П. Кучерявенка. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 400 с.
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
6. Поліщук Я.В. Ставка податків і зборів: правова природа та класифікація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 22 с.
7. Порядок обчислення та сплати податку на прибуток підприємств з 1 січня п. р. URL: <http://if.sfs.gov.ua/media-ark/news-ark/print-294446.html>
8. Про затвердження форм та Порядку заповнення і подання податкової звітності з податку на додану вартість: наказ Міністерства фінансів України 28.01.2016 № 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0159-16#Text>
9. Соколовська А.М. Податкова політика в Україні у контексті її впливу на розвиток економіки. *Фінанси України*. 2006. № 9. С. 65–81.
10. Сміт А. Дослідження про природу і причини багатства народів / пер. з англ. Київ: Наш формат, 2018. 736 с.
11. Теремецький В.І. Адміністративно-правове регулювання податкових відносин в Україні: дисерт. ... д-ра. юрид. наук. Харків: ХНУВС, 2012. 505 с.
12. Товкун Л.В. Відповідальність за порушення податкового законодавства як складова фінансової відповідальності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Право», 2014. № 17. С. 84–86.
13. Чинні двосторонні міжурядові угоди (конвенції) про уникнення подвійного оподаткування. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/chinni-dvostoronni-mijuryadovi-ugodi--konventsii--pro-uniknennya-podviynog/>
14. Шаптала Н.К. До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 3. С. 92–99.
15. Фінансове право: підручн.; за ред. М.П. Кучерявенка. Харків: Право, 2019. 416 с.
16. Ricardo David. From the principles of political economy and taxation. Canada: Batoche Books, 2005. 333 p.